

วรรณคดีพระไตรปิฎก : คลังแห่งความคิดและจินตนาการ

ผศ.ดร. สมทิธิพล เนตรนิมิตร
ป.ธ. ๙, พ.ม., พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.
อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รู้กันอยู่ว่า พระไตรปิฎกเป็นหนังสือศาสนา จะเรียก “คัมภีร์พระไตรปิฎก” “วรรณคดีพระไตรปิฎก” “วรรณคดีบาลี” หรือ “พระไตรปิฎกบาลี” ยังคงเป็นหนังสือ เป็นคัมภีร์ศาสนา ที่หลายคนโยงไปหาความศักดิ์สิทธิ์ ถ้าหากใครอ่านพระไตรปิฎก ศึกษาพระไตรปิฎก อ้างพระไตรปิฎก หรือแม้เพียงเอ่ยถึงพระไตรปิฎก มองไปว่าเป็นคนมีอัธยาศัย คนธรรมะธัมโม ดูดี น่าเลื่อมใสศรัทธา หรืออะไรทำนองนั้น

พระไตรปิฎกเป็นแหล่งประมวลพฤติกรรมของมนุษย์ รวมภาพชีวิตไว้หลายระดับ ให้รูปแบบชีวิต ทั้งด้านบวก ด้านลบ บทเรียนจากธรรมชาติของมนุษย์ แม้ผ่านมาหลายยุคสมัย เรื่องราวจากพระไตรปิฎกยังใช้บ่มเพาะชาวปัญญาได้ไม่จบสิ้น การศึกษาพระไตรปิฎกหาที่จับได้ยาก พุดซำๆ ก็ครึ่งก็หน วกไปวนมาแค่นั้นก็ยังไม่รู้ลึกรู้ลึกว่าฟังได้ ด้วยแง่มุมที่แต่ละคนศึกษามีไม่เท่ากัน อีกหลายเรื่องหาข้อยุติยังไม่ได้

ที่ออกจะน่าเบื่อคือไม่มีศัพท์แสงหรือไม่มีเนื้อเรื่องหรือเนื้อหาที่น่าตื่นเต้นอย่างวิชาการสมัยใหม่ จึงทำให้ไม่น่าสนใจ แต่ไม่มีใครยืนยันว่าอ่านพระไตรปิฎกเรื่องเดียวกัน เล่มเดียวกัน ในเวลาต่างกัน จะได้ธรรมะต่างกัน

ปัจจุบันพระไตรปิฎกมีอยู่หลายเวอร์ชัน ที่เป็นภาษาของชาวตะวันออกก็มี ที่เป็นภาษาของชาวตะวันตกก็มี

พระไตรปิฎกศึกษา

เรียกพระไตรปิฎกว่าคัมภีร์พระไตรปิฎก ก็ไม่เห็นว่าเป็นแปลก ชาวพุทธคุ้นชื่อนี้ แต่พอเปลี่ยน “คัมภีร์” เป็น “วรรณคดี” ดูเหมือนความขลังความศักดิ์สิทธิ์ลดถอยลงไป พร้อมตั้งคำถามว่า พระไตรปิฎกเป็นวรรณคดีได้อย่างไร วรรณคดีเป็นเรื่องแต่งขึ้น จะเหมาะพระไตรปิฎกให้เป็นเรื่องแต่ง คงรับได้ยาก หลายคนอาจจะรับไม่ได้

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระไตรปิฎก มีข้อสังเกตว่า เมื่อต่างคนต่างศึกษา พอเริ่มต้น แต่ละคนจะมีฐานความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ก่อน เมื่อมีฐานความเชื่ออยู่แล้ว การศึกษาต่อไปก็จะดำเนินอยู่บนฐานความเชื่อนั้นตลอดไป และไม่ว่าจะวิเคราะห์วิจารณ์อะไร ก็ไม่พ้นไปจากฐานความเชื่อเดิมนั้น

ดังนั้น การศึกษาพระไตรปิฎก จึงทำให้ได้รับความรู้กับความเห็น **ความรู้** เกิดจากปัญญา **ความเห็น** เกิดจากความอยาก ความคิดเห็น ความวิตกกังวล (ภาณตณหาทิฏฐิจิตทุกวเสน) เพราะไม่ว่าจะศึกษาอะไร ไม่พ้นได้ความรู้กับได้ความเห็น

ภาษาของพระพุทธเจ้า

ข้อสงสัยที่ผู้ศึกษาพระไตรปิฎกอยากทราบ คือ ภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัส

พระพุทธศาสนาเถรวาท มีบาลีเป็นภาษา**รองรับ**คำสอนของพระพุทธเจ้าสมัยพุทธกาลหรือก่อนนั้น แม้มีภาษาใช้กัน แต่ไม่มีหลักฐานพอให้รู้ชื่อภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงตรัส ไม่รู้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสด้วยภาษาใดบ้าง

พระวินัยปิฎก อนุญาตให้เรียนพุทธวจนะ ด้วย**สกภาษา** (สกาย นิรุตติยา)^๑ ตรงนี้สันนิษฐานว่า พระพุทธเจ้าตรัสภาษาของพระองค์ คือ **สกภาษา** (own language)

^๑ วิ. จู. (บาลี) ๗/๒๔๕/๔๖.

พระสุตตันตปิฎก อนุญาตให้พระสาวกล้างสอนเป็นภาษาท้องถิ่น **ภาษาของสามัญชน** (ชนปทนิรุตตี นาภินิเวเสยย สมณณิ นาติธาเวยย)^๒ ตรงนี้ สันนิษฐานว่า พระพุทธเจ้าอนุญาตพระสาวกให้สอนด้วยภาษาของแต่ละคน (individual language)

เมื่อคราวที่ส่งพระสาวกไปเผยแผ่ครั้งแรก ไม่ระบุว่าให้พระสาวกเผยแผ่อย่างไร หรือให้พูดภาษาใด แต่รู้กันว่าพระสาวกจาริกไปอบรมสั่งสอน

ระหว่าง พ.ศ. ๙๐๐-๑๐๐๐ พระพุทธโสมะ ปราชญ์อินเดีย ระบุว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสภาษาลำนวนโวหารของชาวมคธ คือ **ภาษามาคธี** “สมมาสมพุทเธน วุตตปปกาโร มาคริกโวหาโร”^๓ พระธรรมปาละ ระบุอีกว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกพระพุทธวจนะ คือ พระไตรปิฎกสู่ภาษาอันมีแบบแผน คือ **ภาษามาคธี**^๔ ซึ่งเป็นรากเหง้าของภาษาอินเดีย “มาคริกาย สพุพลตตานัน มุลภาสาย”^๕

ในอรรถกถา ระบุว่า พระพุทธเจ้าตรัสภาษามาคธี ภาษาของชาวมคธ แคว้นพิหาร ระบุว่า ภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัส มีกฎเกณฑ์ มีคำพ่นเสียง คำที่ไม่พ่นเสียง คำพยางค์หนักพยางค์เบา มีเสียงสั้นเสียงยาว มีถ้อยคำลุ่มพวนในประโยค “เมื่อทรงอยู่ในวัยหนุ่มพระองค์ทรงสามารถตรัสเป็นบท เป็นคาถา ตรัสคาถา ๔ อักขร ๘ อักขร หรือ ๑๖ อักขร แต่พอทรงชราภาพไม่สามารถตรัสเป็นบท เป็นคาถา หรือตรัสเนื้อความเป็นคาถาได้”^๖ “พระองค์ทรงเป็นยอดกวี ทรงเป็นกวีผู้ประเสริฐ ทรงผูกปม (คัมภีร์) ประทานไว้แก่พระสาวก”^๗ “พระองค์ไม่ทอดทิ้งโลก สมมุติ ทรงดำรงอยู่ในสมมุติบัญญัติ การรับรู้ของชาวโลก (โลกนิรุต) ความเข้าใจของชาวโลก (โลกภิลाप) ทรงแสดงธรรม”^๘

^๒ ม. อ. (บาลี) ๑๘/๓๓๑/๓๐๑.

^๓ วิ. อ. (บาลี) ๓/๒๔๕/๓๑๗.

^๔ อภ. วิ. อ. (บาลี) ๒/๗๑๘/๔๑๕.

^๕ ชู. อ. อ. (บาลี) ๓๘/๑๔๓.

^๖ ม. ม. อ. (บาลี) ๑/๑๖๑/๓๗๕.

^๗ ส. นิ. อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๔๑.

^๘ ม. ม. อ. (บาลี) ๑/๕๙/๑๕๑

ปัจจุบัน ผู้เชี่ยวชาญ คงมองว่า ไม่มีใครรู้ชื่อภาษาดั้งเดิมที่พระพุทธเจ้าตรัส ไม่พบชื่อภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัส คัมภีร์สมัยแรกของชาวพุทธเป็นภาษาท้องถิ่น (vernaculars)^๙ รูปแบบการเขียนคัมภีร์เป็นภาษาท้องถิ่น เรียกว่า อรรธมาคธี บาลีไม่ใช่ภาษาดั้งเดิม เป็นภาษาในอินเดียตะวันตก ใช้บาลีแทนภาษาของพระพุทธเจ้าที่สูญหายไป^{๑๐} “พระพุทธศาสนามีแหล่งกำเนิดในเนปาล แต่งตัวที่แคว้นอวันตี”^{๑๑} หมายความว่า พระพุทธเจ้าอุบัติในเนปาล คัมภีร์แต่งขึ้นที่แคว้นอวันตี (แคว้นโอริสสา)

โบราณจารย์ใช้ภาษาเผยแผ่มาทุกยุคสมัย ทั้งภาษาพูดและภาษาหนังสือ เมื่อต้องรักษาคำสอนไว้ในรูปนิคาย ชาวพุทธแบ่งเป็นกลุ่มเป็นนิกาย ที่สำคัญ คือ เถรวาท (หินยาน) กับ มหายาน มีภาษาหลัก ได้แก่ บาลี (Pali) สันสกฤตผลม (Buddhist Sanskrit) และ สันสกฤต (Pure Sanskrit)^{๑๒}

ลัล มณี โจศรี (Lal Mani Joshi) กล่าวว่า ภาษาโบราณที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มีอยู่ ๖ ภาษา ได้แก่ สันสกฤต ปรากรฤต มาคธี คันธารี บาลี และ เสารเสนี^{๑๓}

บาลีเก่ากว่าทุกภาษา พัฒนามาจากภาษาพระเวท มีความสัมพันธ์กับภาษาสันสกฤต^{๑๔}

^๙ J.N. Farguher, **An Outline of the Religious Literature of India** 3rd. (Varanasi : Motilal Banarasidass, 1984, p. 63.

^{๑๐} F. Edgerton, **Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary** 6th. (Varanasi : Motilal Banarasidass, 1993), p. 3.

^{๑๑} อ้างใน B.C. Law ed, **Buddhist Studies**. (Varanasi : Indological Book House, 1983), p. 233.

^{๑๒} Suniti Kumar Chatterji ed., **The Cultural Heritage of India** 2nd Volume V. (Calcutta : The Ramakrishna Mission Institute of Culture, 1991) p. 185.

^{๑๓} Lal Mani Joshi, **Discerning the Buddha**. (New Delhi : Munshiram Manoharal Publishers, 1983), p. 67.

^{๑๔} Rune E A Johansson, **Pali Buddhist Texts** 2nd. (New Delhi : Oxford & IBH Publishing, 1977) ; p. 142.

ปัจจุบันยอมรับกันว่า บาลีเป็นภาษา เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาท

“ภาษาบาลีเป็นภาษาอารยันยุคกลาง (Middle Indo Aryan) ในสมัยโบราณมิได้เรียกภาษานี้ว่าภาษาบาลี ซึ่งอาจเป็นภาษามคธหรือภาษาใดภาษาหนึ่งที่ใช้พูดกันอยู่ในเวลานั้น และภาษาเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นภาษาใดๆ หรือจะเขียนด้วยอักษรใดก็ตาม หากพระคัมภีร์จนอาจารย์ ได้นำมารวบรวมเรียบเรียงไว้ในพระไตรปิฎก ก็รวมเรียกว่า “บาลี” ฉะนั้น เมื่อพูดว่า “ภาษาบาลี” ก็หมายถึงภาษาที่เขียนไว้ในพระไตรปิฎกนั่นเอง เพราะบาลี คือตัวปิฎกมิใช่ภาษา ต่อมาเราเข้าใจว่าเป็นภาษา และได้ใช้เรียกกันมาจนทุกวันนี้”^{๑๕}

ภาษาบาลีพัฒนาจากภาษามาคธี ทั้งพระไตรปิฎกบาลี และพระไตรปิฎกสันสกฤตมีรากฐานจากพระไตรปิฎกฉบับเดิม (Old Tipitaka) ที่เขียนเป็นมาคธี (Magadhi)^{๑๖}

ด้วยมองเห็นความสำคัญของภาษาบาลี กลุ่มประเทศนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงให้ความสำคัญต่อบาลี เห็นคุณค่าความสำคัญ สนับสนุนส่งเสริมให้เรียนภาษาบาลี ยกย่องบาลีว่าเป็นภาษา**รองรับ**พระพุทธวจนะ รองรับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ชาวพุทธในสมัยต่อมา นับถือบาลีว่าเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ เพราะทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา^{๑๗}

ถ้าไม่มีผู้รู้ภาษาบาลี ก็จะไม่มีความรู้พระพุทธรูปพระพุทธรูปในพระไตรปิฎก ถ้าสิ้นความรู้พระไตรปิฎกเสียแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมทรามสูญไป เพราะเหตุนี้พระราชาริบัติผู้เป็นพุทธศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำนุบำรุงการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม^{๑๘}

^{๑๕} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย พิมพ์ครั้งที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๓๔.

^{๑๖} Suniti Kumar Chatterji ed ; 1991, p. 185-186.

^{๑๗} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **พระนิพนธ์ เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา**, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔), หน้า ๒๔๒.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๑-๒๔๒.

วรรณคดีพระไตรปิฎก

อินเดียมีสมญาว่าเป็นดินแดนเรื่องเล่า (Land of tale) เป็นมหาสมุทรแห่งนิทาน คนอินเดียเป็นนักเล่านิทานชั้นยอด ประวัติศาสตร์อินเดียต่างกับประวัติศาสตร์ทั่วไป แทรกอยู่ในเรื่องเล่า ในนิยายปรัมปรา ในนิทานชาวบ้าน วรรณคดีพระไตรปิฎก มีเรื่องเล่าอยู่มากมาย ผู้เล่าซึ่งเป็นกวี เช่น พระอานนท์ พระมหาโกฏิฐิตะ พระกาฬุทายี และ พระวังคีสะ

ภิกขุณีวิภังค์ มีข้อความว่า ให้ทำโอกาสในวินัย ถาม **สุดตันตะ** หรือว่า **อภิธรรม** (วินย โอภาส การาเปตวา สุดตันตฺ วา อภิธมฺมํ วา ปุจฺจติ)^{๑๙} ต่อมา “ชื่อ” ทั้งสาม ได้เป็นชื่อ คัมภีร์หลัก คือ พระไตรปิฎก

พระอรรถกถาจารย์^{๒๐} กล่าวถึงความเป็นมาของพระไตรปิฎก ว่า เกิดจากคำพูดของ พระพุทธเจ้า (พระพุทธวจนะ) พระตถาคตทรงดำริพระพุทธวจนะคือพระไตรปิฎกด้วยพระหฤทัย ทรงเปล่งด้วยพระวาจา^{๒๑} พระพุทธวจนะ คือ พระไตรปิฎก เหมือนดังพระราชสาสน์ (ราชปณณํ วิย เตปิฎกํ พุทฺธวจนํ)^{๒๒} คำสอนทั้งหมดประมวลอยู่ในสิกขา ๓ อย่าง (สิกขา - ตตฺยสงฺคหิตํ สกฺลสาสนํ)^{๒๓} พระธรรมชั้นนี้ทั้งหมดแยกไว้ ๓ ปิฎก (ปิฎกตฺตฺยเณน วิภคฺตสพฺพ - ธมฺมกฺขนฺเณน)^{๒๔}

^{๑๙} วิ. ภิกขุณี. (บาลี) ๓/๑๒๒๑/๒๒๐. คำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการคัมภีร์ คือ “วินย วินยกถา วินยปิฎก, ธรรมสังคหะ ธรรมกถา สุดตันตะ สุดตันตปิฎก, อภิธรรม อภิธรรมกถา อภิธรรมปิฎก” ปัญหาเรื่องหนึ่งพระไตรปิฎกสมัยพุทธกาล กับพระไตรปิฎกหลังสังคายนาครั้งที่ ๓ ต่างกันอย่างไร ?

^{๒๐} พระอรรถกถาจารย์, พระสังคีติกาจารย์ คือ พระอรหันต์ พระคันถรจนาจารย์ คือ อาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์.

^{๒๑} “ตถาคโต หิ เตปิฎกํ พุทฺธวจนํ หทฺเณน จินฺเตตฺตฺวา วาจา ย อภินิหริ” (ที. ปา. อ. (บาลี) ๓/๑๑๘/๕๐).

^{๒๒} อจ. เอกก. อ. (บาลี) ๑/๑๘๗/๑๑๑. ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา.

^{๒๓} อจ. ทุก. อ. (บาลี) ๒/๖๔/๑๘๙. **นิกายเถรวาท** คำสอน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นนี้ แยกไว้ใน พระวินยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก **ปิฎกของนิกายมหายาน** เรียกว่า วรรณปิฎก, อังคุลิมาลปิฎก และ เวทัลลปิฎก.

^{๒๔} ที. สี. อ. (บาลี) ๑/๒๕๐/๒๐๖.

ก่อนรวบรวมพระพุทธรูป พระคำสอน (พระพุทธรูป) เหมือนดอกไม้ที่ยังไม่ได้จัดแบ่งกลุ่ม (อสงศกตปิฎกพราลิสทีโล) กระจัดกระจาย ไม่มีระเบียบ ใครท่องก็จำได้ คำสอนอยู่กับผู้ท่อง ใครไม่ท่องหรือท่องได้แต่ลืมเลือนไป อาจมีปัญหา อาจลืมน พระมหากัสสปเถระจึงปรารภให้จัดระเบียบคำสอน เหมือนช่างดอกไม้ผู้จัดระเบียบดอกไม้ให้สวยงาม เรื่องไหนควรอยู่ที่ไหน อะไรเป็นธรรม อะไรเป็นวินัย การคัดแยกคำสอนเหมือนใช้เข็มร้อยเรียงดอกไม้วิธีร้อยเรียง เรียกว่า สุตตะ หรือ สูตร “สูตร ได้แก่ ๓ ปิฎก ที่ยกสู่สังคายนา ๓ ครั้ง”^{๒๕}

ภาษาหนังสือ เหมือนอักษรที่จารึกไว้บนแผ่นหิน เพื่อให้คนได้รู้ว่ามีขุมทรัพย์ฝังซ่อนอยู่ ถ้าอักษรปรากฏให้เห็น แสดงว่าขุมทรัพย์ยังอยู่ ไม่สูญหาย ฉันทใดกัฉันทนั้น เมื่อมีการศึกษาเล่าเรียน (มีปริยัติธรรม) พระศาสนาจะยังไม่เสื่อมสูญ

ถ้าศึกษาพระไตรปิฎกในฐานะเป็นวรรณคดี พระไตรปิฎก เป็นวรรณคดีมุขปาฐะ (oral literature) มีผู้แต่ง มีผู้สืบทอดประมวลไว้เป็นหมวด เป็นวรรณคดีพระไตรปิฎก^{๒๖} ซึ่งเราจะพบภาษาอยู่สองลักษณะ คือ ภาษาวรรณคดี หรือ ภาษากวี และ ภาษาธรรมดาที่คนใช้ติดต่อสื่อสารกันตามปกติ

“วรรณคดี” กับ “วรรณกรรม” แปรจากคำว่า “Literature” แต่คำบัญญัติของไทยใช้คำต่างกันและมีความหมายต่างกัน “หนังสือและวรรณคดีทุกเรื่องเป็นวรรณกรรม แต่จะมีวรรณกรรมเพียงบางเรื่องที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์สูงเท่านั้นจึงได้รับยกย่องเป็นวรรณคดี” คำว่า “literature” ในภาษาอังกฤษปัจจุบันรับรูปศัพท์มาจากคำในภาษาละตินว่า “litteratura” ซึ่งสันนิษฐานกันว่าอักษรรับคำนี้โดยผ่านมาจากภาษาฝรั่งเศส คำว่า litteratura นี้ มีกำเนิดมาจากคำว่า “littera” ในภาษาละตินซึ่งแปลว่าตัวอักษร^{๒๗}

^{๒๕} “สุตตะ นาม ติสโส สงคัตติโย อารุพฺพานิ ตินฺนิ ปิฎกานิ” (ที. ม. อ. (บาลี) ๒/๑๔๔/๑๗๒) คำว่า **สูตร** ที่เป็นชื่อธรรมกถาเรื่องหนึ่งๆ ก็มี ที่ใช้เรียกวินัยปิฎก ก็มี ที่ใช้เรียกทั้งสามปิฎก ก็มี.

^{๒๖} สำนวนวรรณคดี พบดาชยันต์ สังยุตตนิกายน่าจะมีส่วนวรรณคดีมากกว่าอีก ๔ นิกาย.

^{๒๗} วิภา กงกะนันท์, **วรรณคดีศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐.

เครื่องมือ หรือ อุปกรณ์ของกวีในพระไตรปิฎก ที่กวีใช้บรรยายภาพชีวิตในสมัยโบราณ เป็นภาษาของคนโบราณ ได้แก่ ตำนานวิทยา (mythology) กับ คติชนวิทยา หรือ นิทานพื้นบ้าน (folk-lore) สองอย่างนี้เหมือน “กับดัก” ที่ไม่ปล่อยให้ผู้ศึกษาก้าวผ่านไปได้ง่าย จึงทำให้วนเวียนซ้ำซากอยู่กับคติชนเก่าๆ ด้วยไม่สามารถจะผ่าน “เครื่องกรอง” ที่ท่านเล่าไว้ เป็นต้นว่า มหาปฐพีหวั่นไหว ป่าใหญ่ดูจะคร่ำครวญ เขาสิเนรุโยกคลอน มหาเมฆคำราม กีกก้อง มหาสมุทรธาโถมคลุ้มคลั่ง ท้าวสักกเทวราชปรบมือ ท้าวมหาพรหมให้สาธุการ เสียงอื้ออึงดังขึ้นไปถึงพรหมโลก ฯลฯ

กวีในอดีต มีอุปกรณ์ คือ “เกฏฐศาสตร์” (กิริยาปฏิบัติปฏิบัติ กวิน์ อุปกรณ์การรำ สดถ์)

วรรณคดีพระไตรปิฎกผ่านวันเวลาหลายยุคสมัย เป็นภาษาโบราณ สำนวนลุ่มลึกหลายครั้งอ่านแล้วยังต้องแปลความไทยเป็นไทย ถ้อยคำสำนวนที่ถ้ายังไม่ได้แปลด้วยตนเอง ก็คงเห็นเป็นถ้อยคำธรรมดาไพเราะน่าฟัง เช่น “ความทิวเป็นโรคอย่างยิ่ง” “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” ต่อเมื่อได้ประสบเหตุ ทิว หรือ มีโรคภัยเบียดเบียน เมื่อนั้นจะซาบซึ่งถ้อยคำสำนวนที่แฝงความจริงดังกล่าว จนยากจะคัดค้านได้

และแม้ว่าจะศึกษาเหตุการณ์จากบทเรียนในอดีต แต่เราหาบทสอนใจเพื่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและในอนาคต ใช้การศึกษาให้เกิดประโยชน์ แต่ไม่จำเป็นว่าต้องใช้ความรู้โดยตรงจากเหตุการณ์นั้นๆ ประยุกต์ความรู้จากการใคร่ครวญพิจารณา ซึ่งมีเหตุการณ์นั้นมาเป็นฐาน และถึงแม้ว่าวรรณคดีพระไตรปิฎกมีอยู่หลายเล่ม มีขนาดใหญ่โตเราก็ดูไม่ควรมองข้ามไป ลำพังชีวิตเดียวสวมองเดียวของคนคนหนึ่งจะมองเห็นการณ์ไกล ครอบงำหมดเสียทุกอย่าง คงไม่ได้ ฉะนั้น จึงควรอาศัยบทเรียนที่คนโบราณผู้มีประสบการณ์ช่วยชี้ช่องทางไว้ให้ ไม่ต้องไปลองผิดลองถูกด้วยตนเองให้เสียเวลา

สุภาษิตว่า ถ้าไม่มีพหุปัญญา และมีได้ศึกษาระเบียบวินัย คนทั้งหลายก็จะดำเนินชีวิตไปเหมือนกระเบื้องแตกบด เทียวเดินสะเปะสะปะท่ามกลางป่าเปลี่ยว หมายความว่า ถ้าหากอยู่ในโลก เทียวไปในโลกอย่างผู้มีปัญญา อย่างคนที่ใช้ความคิด ย่อมจะได้ความรู้จากประสบการณ์ชีวิต ความรู้ชนิดนี้มีค่าทางจิตใจมากกว่าความรู้ชนิดใด ไม่ว่าตำราหรือคัมภีร์ ประสบการณ์ชีวิตเป็นครูสอนดีที่สุดเท่าที่จะหาได้ บทเรียนชีวิตเป็นเรื่องที่จำได้โดยไม่ต้องท่อง ต่างจากบทเรียนในตำราที่ต้องหมั่นทบทวน แต่กระนั้น ก็ไม่วายจะลืมนั่น ตรงกันข้าม บทเรียนชีวิตคนกลับพยายามลืมนั่นแต่ก็ทำได้ยาก

เหตุการณ์ในสมัยอดีตกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน ไม่ใช่สิ่งเพื่อเจ้าเหล่าไหล พฤติกรรมในอดีตคงวนเวียนเป็นวัฏสงสาร ประวัติศาสตร์มักเกิดซ้ำรอย

สรุป

ยุคที่กล่าวกันว่ามนุษย์แปลกแยกจากตัวเอง แยกแยกจากธรรมชาติ กลายเป็นหุ่นยนต์ ตกอยู่ในบงการของ “การเป็น” การหันมาใส่ใจคำพูดเก่าๆ ของคนโบราณ เช่น พุทธภาษิต ที่แม้อาจไม่น่าสนใจนักสำหรับหลายคน แต่หากลองศึกษาเรื่องราวที่หลายคนมองว่าคร่ำคร่าโบราณ ซึ่งแฝงอยู่ในพุทธภาษิต อาจทำให้พบเห็นแง่มุมชีวิต ซึ่งไม่เคยพบมาก่อนเลยก็ได้ นั่นคือ ธรรมชาติของมนุษย์ มีทั้งด้านดีและไม่ดี ความจริงเรื่องนี้ เรามีความรู้กันน้อยมาก ทั้งสิ่งที่พอสั่งเกตเห็นได้ ก็ถูกระบายแต่งแต้มสีล้น บิดเบือนไปจากความเป็นจริง ธรรมชาติมนุษย์ในพุทธภาษิต เป็นบันทึกจากประสบการณ์จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาเรียนรู้

วรรณคดีพระไตรปิฎกเป็นคลังแห่งความคิดและจินตนาการ เราศึกษาจดจำสิ่งไม่ได้ไว้ เป็นเครื่องเตือนใจ จำไว้เป็นครูสอนว่าหากทำอย่างนั้น ต้องได้รับผลอย่างนั้น ถ้าทำอย่างนี้จะได้รับผลอย่างนี้ แล้วเลือกทำแต่สิ่งที่เห็นว่าเหมาะสม ว่าสมควร เท่านั้นก็พอแล้วสำหรับชีวิตที่ไม่มีอะไรแน่นอน ทั้งมีเวลาอันจำกัด และต้องไม่ลืมว่า วรรณคดีพระไตรปิฎกมีแต่เรื่องราวในอดีต มีแต่ตัวหนังสือ โลกของผู้ศึกษาเป็นโลกปัจจุบันและโลกในอนาคต หากจมปลักอยู่แต่ในโลกหนังสือที่เป็นอดีตเสียแล้ว ชีวิตต่อไปจะเป็นอย่างไร

บทสอนใจอย่างหนึ่ง สิ่งที่เรียกว่า “สมมุติบัญญัติ” ย่อมมีอิทธิพลเหนือจิตใจของโลกียชนอย่างยิ่ง ความเข้าใจของนักปราชญ์และความเข้าใจของโลกียชน เหมือนกระแสน้ำที่ไหลไปคนละทิศทาง นักปราชญ์มีความเห็นว่า ยิ่งกะเทาะเปลือกออกได้มากเท่าใดก็ยิ่งเป็นมนุษย์ได้มากขึ้นเท่านั้น แต่สามัญชนหรือโลกียชน กลับมองตรงข้ามว่า ผู้ไม่มีเปลือกเป็นผู้ไม่มีอะไร ยิ่งเปลือกพอกพูนแก่ชีวิตมากเท่าใด ก็ยิ่งมีความหมายในสายตาของคนทั่วไปมากขึ้น

นักปราชญ์ผู้มองเห็นลัทธิธรรมพยายามกะเทาะเปลือกออก แต่คนเป็นจำนวนมากพยายามวิ่งหาเปลือกมาห่อหุ้มพอกพูนให้แก่ตัวเอง เปลือกที่ว่านี้ก็คือสิ่งที่เรียกว่า “สมมุติบัญญัติ” นั่นเอง

“แผ่นดินนี้ไม่อาจทำให้เรียบเสมอได้ ฉันทิ จะทำให้มนุษย์เหมือนกันหมดทุกคนก็ไม่ได้ ฉันทัน”

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับ มหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับ มหาจุฬาอรรถกถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๒-๒๕๓๔.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- วิภา กงกะนันท์. **วรรณคดีศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๓.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา**. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔.
- B.C. Law ed, **Buddhist Studies**. Varanasi : Indological Book House, 1983.
- F. Edgerton, **Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary** 6th. Varanasi : Motilal Banarasidass, 1993.
- J.N. Farguhar , **An Outline of the Religious Literature of India** 3rd. Varanasi : Motilal Banarasidass, 1984.
- Lal Mani Joshi, **Discerning the Buddha**. (New Delhi : Munshiram Manoharal Publishers, 1983.
- Rune E A Johansson, **Pali Buddhist Texts** 2nd. New Delhi : Oxford & IBH Publishing, 1973.
- Suniti Kumar Chatterji ed., **The Cultural Heritage of India** 2nd Volume V. Calcutta : The Ramakrishna Mission Institute of Culture, 1991) p. 185.